

นาเหมืองนาฝายกับการจักระเบียบสังคมล้านนา ระหว่าง พ.ศ.1839 - พ.ศ.2068

นางสาวส่องแสง ลือสุวรรณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2529

ISBN 974-566-953-9

011876

17841859

DIVERSION-IRRIGATED RICE CULTIVATION AND
SOCIAL ORDER IN LANNA DURING B.E. 1839 - 2068

Miss. Songsang Suesuwan

A thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1986

วิทยาลัยอาชีวศึกษา
 ชื่อ นิสิต
 ภาควิชา
 อาจารย์ที่ปรึกษา

นามเมือง นาดายกับการจักระเบียบสังคมาณา
 ระหว่าง พ.ศ. 1839 - 2068
 นางสาวสองแสง สือสุวรรณ
 ประวัติศาสตร์
 อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
 รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สาระยา

วิทยาลัยอาชีวศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้ นิสิต วิทยาลัยอาชีวศึกษา
 ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท วิทยาลัยอาชีวศึกษา

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร. สรชัย พิทยาบุตร)

รักษาการในตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ
 ปฏิบัติราชการแทนรักษาการในตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

- *Prachan* ประธานกรรมการ
- (ศาสตราจารย์ วิชาสงศ์ พงศบุตร)
- *Chai* กรรมการ
- (อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์)
- *Ida* กรรมการ
- (รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สาระยา)
- *Prasert* กรรมการ
- (ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร)
- *Wattana* กรรมการ
- (รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาวล้านนาที่ให้อาชีพของประวัตติความเป็นมาในรูปแบบโครงสร้าง ลักษณะการทำงานและ การบริหารระบบนาเหมืองนาฝายในล้านนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้แรงงานร่วมกันของ ชาวบ้าน โดยมีกษัตริย์และขุนนางเป็นผู้เกณฑ์และควบคุมแรงงานในการสร้างเหมืองฝาย ขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นกำลังชาวบ้าน รวมทั้งการจัดการบริหารระบบนาเหมืองนาฝายด้วยการ ประสานงานระหว่างรัฐกับชาวบ้าน

บทที่ 3 กล่าวถึง การบริหารระบบนาเหมืองนาฝายที่ทำให้เกิดการจักระเบียบสังคมเกิดการรวมกลุ่มคนในสังคมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างถาวร มีความผูกพัน ต่อเนื่องระยะยาวในการแบ่งปันผลประโยชน์และการมีหน้าที่ร่วมกันในการดูแลรักษา โดยอยู่บนหลักการพื้นฐานของความร่วมมื้อมีส่วนร่วมแรงงานของกลุ่มคนเพื่อความอยู่รอดของ สังคม นอกจากนั้น การบริหารระบบนาเหมืองนาฝายได้สร้างให้เกิดการแบ่งชนชั้น ตามบทบาทและหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้ควบคุม ได้แก่ กษัตริย์และขุนนาง และชาวบ้าน หรือไพร่ เมืองหรือลูกฝายอีกฝ่ายหนึ่ง

Thesis Title Diversion-Irrigated Rice Cultivation and
 Social Order in Lanna during B .E. 1839-2068

Name Miss. SongSang Suesuwan

Thesis Advisor Piset Jearjanpong
 Associate professor. Dhida Saraya, Ph. D.

Department History

Academic Year 1985

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the LanNa community, a wet rice cultivation society whose pattern of settlement, urban and homeland expansion emerged along the intermountain basin. There was pattern of organized existence, irrigation techniques for the tapping of natural water resources, the so-called diversion irrigated rice cultivation system.

This thesis breaks down the scope of the contents into three chapters with the introduction and the conclusion given in separate chapters. Chapter 1. covers the scope of interpretation of the meaning and historical context in which the term "Lan Na" originated and the relationship of the settlement pattern and the diversion irrigated rice cultivation system which correlates with such sources as tradition, annals, historic ruins, vestiges of the ancient diversion irrigation channel from the archaeological and physical find.

Chapter 2. discourses the limitation of the data from sources and the comparison of the data from the documentary sources such as traditional

3

accounts, annals, legal literature with the present diversion irrigated rice cultivation system reflective of the continuity of the traditional way of life of the Lan Na inhabitants that depicts the historical origins, organization, method of work and the administration of the diversion irrigated rice cultivation system in the Lan Na community which based on the collective labor of the inhabitants enlisted by its rulers and its nobility and involved the mobilization of labour toward the building of huge diversion dams that was beyond the resources of the commoners, including the administration of the diversion irrigated rice cultivation system which materialized through the coordinate efforts between the state and its denizens.

Chapter 3. mentions about the administration of the diversion irrigated rice cultivation system that engendered a social order, existence of societal grouping bound permanently together by a relationship which lasted for a long period of time, the existence of benefit sharing and the joint safeguard of its interest based on the collective efforts of the societal group in order to survive as a society. Furthermore, the administration of the diversion irrigated rice cultivation system lent itself to the creation of caste system that determined and fitted people into roles and duties of the rulers or the guardians i.e. the kings and the nobility on the one end and the subjects or the commoners.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ บรรลุผลสำเร็จลุล่วงลงได้ โดยความกรุณาช่วยเหลือของ อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา ในฐานะ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ไ้กรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา อันมีค่า รวมทั้งช่วยเหลือในการอ่าน และแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ อย่างค้ำยั้งตลอดมา นับแต่ผู้เขียนเริ่มทำการศึกษาค้นคว้า จึงขอกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม ศาสตราจารย์วิชาสังคมศาสตร์ และศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ที่ให้คำแนะนำและเสนอข้อคิดเห็นอันมีประโยชน์ยิ่งแก่ผู้เขียน พร้อมทั้งนี้ผู้เขียนระลึกถึงในพระคุณของอาจารย์สายชล วรรณรัตน์ ที่ไ้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าช่วยอ่านและให้ข้อเสนอแนะที่มีค่าสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ และต้องขอกราบขอบพระคุณ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร ที่ให้คำแนะนำ สนับสนุนผู้เขียนทั้งด้านความคิดและกำลัง เงินเป็นทุนเดินทางไปเก็บข้อมูลมาโดยตลอด

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ร่วมสถาบันและเพื่อนต่างสถาบันหลาย ๆ คนที่มีส่วนในการสร้างกำลังใจแก่ผู้เขียนตลอดมา

เหนือสิ่งอื่นใดที่ผู้เขียนจะต้องจรรจำอย่างไม่มีลืมเลือนนั่นคือ ความรัก-ความห่วงใย อันใหญ่ยิ่งที่ไ้รับจากพ่อ-แม่ พี่น้อง ที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการสนับสนุนช่วยเหลือ และผลักดันให้ผู้เขียนสามารถทำงานชิ้นนี้สำเร็จลงได้ในที่สุด

ส่องแสง สือสุวรรณ

เมษายน 2529

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
บทนำ	1
บทที่	
1 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์การตั้งหลักแหล่งชุมชนล้านนากับการจักรระบบนาเหมืองนาฝาย	
ขอบเขตและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของ "ล้านนา"	7
ที่มาของคำว่า "ล้านนา"	9
ความหมายของคำว่า "ล้านนา"	11
การตั้งหลักแหล่งชุมชนกับระบบนาเหมืองนาฝาย	14
ภูมิศาสตร์-โบราณคดี-ตำนานกับการตั้งบ้านเมืองและระบบนาเหมืองนาฝาย	17
2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของระบบนาเหมืองนาฝาย	20
รูปแบบและโครงสร้างของระบบนาเหมืองนาฝาย	35
การทำงานของโครงสร้างระบบนาเหมืองนาฝาย	36
ลักษณะของฝายที่ปรากฏในสังคมล้านนา	38
การบริหารงานระบบนาเหมืองนาฝาย	41
3 นาเหมืองนาฝายกับการจักระเบียบสังคมล้านนา	54
สภาพทั่วไปของสังคมและการเมืองการปกครองล้านนา	55
การแบ่งฐานะของบุคคลในสังคมล้านนา	62

	หน้า
บทสรุป	80
บรรณานุกรม	84
ภาคผนวก	96
ประวัติผู้เขียน	107